

UDK: 82-312.9+82-313.2

XURSHID DO'STMUHAMMADNING "BOZOR" ROMANIDA ANTIUTOPIK G'OYALAR TASVIRI

Mansurjonova Gulbahor Muhammadsobir qizi

Farg'ona davlat universiteti,

Amaliy ingliz tili kafedrasida o'qituvchisi

Tel: 99-804-08-62

e-mail: mansurjonovagulbahor@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada zamonaviy o'zbek adabiyoti vakillaridan biri yozuvchi va jurnalist Xurshid Do'stmuhammadning "Bozor" romanida tasvirlangan antiutopik g'oyalar tahlil qilinadi. Antiutopik janrning xususiyatlari va o'ziga xos elementlari mazkur asar misolida muhokama etiladi.

Kalit so'zlar. *Antiutopiya, element, janr, utopiya, tuzum, roman, jamiyat.*

DESCRIPTION OF ANTI-UTOPIAN IDEAS IN KHURSHID DOSTMUHAMMAD'S NOVEL "BAZAR"

Mansurjonova Gulbahor Muhammadsobir kizi

Teacher of the Department of Practical English

Ferghana State University,

99-804-08-62

e-mail: mansurjonovagulbahor@gmail.com

ABSTRACT

This article analyzes the anti-utopian ideas described in the novel "Bazar" by the writer and journalist Khurshid Dostmuhammad, one of the representatives of modern Uzbek literature. Features and specific elements of anti-utopian genre are discussed on the example of this work.

Keywords. *Antiutopia, element, genre, utopia, system, novel, society.*

KIRISH

Fantastik janrning tarkibiy qismi sifatida e'tirof etiladigan hamda bu janrning bir qancha xususiyatlarini o'zida mujassam etgan janrlardan biri bu – antiutopiyadir. Bu janrning paydo bo'lishida utopiyaning ta'siri sezilarli bo'lgan. «Aslida hammasi XVI asrda, angliyalik Tomas Mor «Utopiya» deb nomlangan, eng yaxshi davlat tuzumi va ideal jamiyat yashaydigan Utopiya oroli haqida yozgan romanidan boshlandi. Unda Mor dunyodagi ENG YAXSHI va IDEAL jamiyat haqida so'zlab beradi. Kitob

haqiqatda biroz zerikarli bo'lsa-da, u tufayli adabiyotda birdaniga ikkita badiiy yo'nalish paydo bo'ldi: utopiya va antiutopiya.»

«Antiutopiya – rejimning dastlabki istagi barcha aholi uchun ideal jamiyat qurish bo'lgan, biroq keyinchalik rivojlanishning salbiy tendensiyalari paydo bo'lgan holatni yoki dunyoni tasvirlaydigan badiiy janr. Bunda shaxs erkinligi to'liq yo qisman cheklangan, erkin fikrlash esa qattiq jazolanadi. Antiutopiya dunyosida mukammal ijtimoiy tuzilma chiroyli qopqon orqasiga yashirinadi va rejimga qarshi chiqqan asar qahramoni oxir-oqibat rejimga taslim bo'lib, taqdirga tan beradi.» [1]

Jahon adabiyotida antiutopik janrning eng sara namunalarini Jorj Oruelning «1984» va «Molxona» asarlari, Rey Bredberining «Farangeyt bo'yicha 451 daraja», Oldos Xakslining «Ajib yangi dunyo» romanlarida ko'rishimiz mumkin. O'zbek adabiyotida garchand antiutopik asarlarning salmog'i juda ko'p bo'lmasa-da, zamonaviy o'zbek adabiyotining vakili Xurshid Do'stmuhammad bu janrga o'zining «Bozor» romani orqali qo'l urgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Antiutopik janr turli elementlarni o'z ichiga oladi. Xususan, mavjud siyosiy va ijtimoiy tuzumga qarshi chiqqan asar qahramoni nohaqliklarga qarshi kurashadi. Odamlar erkidan, erkin fikrlashdan mahrum etiladi. Ularning barcha huquqlari qisman yoxud to'laligicha cheklanadi. Qahramonlar ular tashlangan jamiyatda yaratilgan aks qonun-qoidalar, shartlar asosida yashashga va mavjud qiyinchiliklar orasida jon saqlashga majbur bo'ladilar. Va ular bu jamiyatning o'zlari orzu qilgandek emasligini biladilar. Asardagi aksar obrazlar joriy tuzumni o'zgartirishga, uni yaxshilashga yoki shunchaki bu tuzumdan o'zlari qutulishga harakat qilib ko'radilar. Lekin bu harakatlar tuzum tarafdorlari tomonidan qattiq nazorat ostiga olinadi yoxud jazolanadi. Umuman, antiutopik asarlar qahramonlari tinch-osuda hayotni, o'z erkinliklariga ega bo'lishni, erkin fikrlashni, inson sifatida jamiyatda qadrlanishni orzu qilishadi. Lekin ular shunchaki buyruqlarga so'zsiz itoat etishga, doimiy ravishda kuchli bosim, og'riqlar ostida yashashga majbur etiladilar.

Yuqorida ta'kidlaganimiz o'zbek adabiyotining antiutopik romani Xurshid Do'stmuhammadning «Bozor» romani bosh qahramoni Fozilbek ham asarda tasvirlangan mavjud ijtimoiy va siyosiy holatga o'zining fikrlari bilan qarshi chiqadi. Fozilbekning bu qarshiligi ochiqdan-ochiq yoki turli namoyishlar orqali kechmasa-da, u hayotini, yaratmoqchi bo'lgan oilasini sof, samimiy, insoniy tuyg'ularga tayangan holda bunyod etishni xohlaydi. Lekin bu yo'lda u turli qarshiliklarga uchraydi. U «bozor» atalmish manfaatlar ustiga qurilgan soxta olamning boshqa a'zolari singari fikrlamaydi. Ular kabi o'z foydasi uchun yolg'on so'zlamaydi, niqoblanmaydi, orini, g'ururini sotmaydi; aksincha, o'zining hayotga, insonlarga bo'lgan qarashlarida,

o'zining to'g'ri deb bilgan fikrlarida va amal qilinishi zarur bo'lgan tamoyillarida sobit turadi. «Bozor» romani antiutopik janr qonun-qoidalari asosida yozilgan bo'lib «bozor» tasviri orqali insonlarning erkin fikrlashini, huquqlarini cheklovchi tuzum tasvirlangan. Bozor barchani o'zining izmiga soladi, qonunlariga bo'ysundiradi, «nafs» deya atalmish baloyi azimga giriftor etadi: «Bozor manaman degan insoni komilni ham yalpisiga-bitta qo'ymay bozorga soladi: odamlarni betma-bet ro'para keltiradi, og'iz-burun o'pishtiradi, gijgijlaydi, mushtlashtiradi va shu tariqa ne ko'ylarga giriftor etib, sinovdan o'tkazadi».[2] Asar qahramoni Fozilbek esa bozorni o'zgartirishga, uni «izga solishga» urinadi. Bu harakatni u o'zidan boshlashga qaror qiladi. U o'zgalari kabi «bo'lsa bo'ldi-de» qabilida ya'ni duch kelgani bilan hayotini bog'lashni xohlamaydi. Turmush o'rtog'i uni tushunishini, fikrlari, dunyoqarashi o'zaro mos kelishini, chin muhabbat taftini his etishni, sevib-sevilishni va bu tuyg'ular ular farzandlar, ro'zg'or tashvishlari bilan yelib-yugurgan paytlarda ham so'nmasligini istaydi va shunday «Munosibxon» ni uchrashini kutadi. U shu o'rinda boshqalarning, xususan, akasi Diyorbekning hayotini eslaydi va bozorning qonun-qoidalari, «olish» ilinjida yashayotgan akasini o'ylab ularga achinadi.

Antiutopik romanlarning asarga joziba beradigan xususiyatlaridan yana biri bu mavjud bo'lgan tuzumga qarama-qarshi qo'yiladigan makonning tasvirlanishidir. Sezganingizdek, bu makon ezguliklar, orzular, insoniy tuyg'ular hukmron bo'lgan, inson qadrlanadigan, uning fikrlari ahamiyat kasb etadigan go'shadir. Shu o'rinda u asar qahramonlari turli salbiy voqealarni va qiyinchiliklarni boshidan kechiradigan zamona bilan mutlaqo zid qo'yiladi. Ingliz adabiyotida Jorj Oruelning «1984» romanida asar qahramonlari qisqa muddatga bo'lsa-da o'zlari orzu qilgan makonda baxtiyor onlarini o'tkazadilar; haqiqiy qahva ifori va ta'mini tuyadilar, turli jihozlar bilan boyitilgan xonada suhbatlashadilar, tabiatning mo'jizalari-daraxt, qushlar, maysalar taftini xis etadilar.[3] Xurshid Do'stmuhammadning «Bozor» romanida esa qiroatxona (kutubxona) tasviri orqali bunday manzaraga erishiladi. Qiroatxona bozorga teskari holda fozil insonlar, nafsiga mag'lub bo'lmagan, bozor tashvishlaridan o'zini chetda tuta olgan odamlarning manzili sifatida tasvirlanadi. Shuning uchun u huvillagan, bino devorlari nuragan va omonat, yaroqsiz holda o'quvchiga ko'rsatiladi. Lekin Fozilbek o'zining chinakam baxtini kutubxonada topadi. Kutubxonaga yangi kitoblar olishda yordam beradi va bu yerning tashrif buyuruvchisiga aylanadi. Asarda kutubxonaning ramziy mazmuni ham borki, u hayotimizda hamon kichik bo'lsa-da ezguliklar, yaxshi insonlar borligiga ishoradir.[4]

Ta'kidlaganimizdek, antiutopiya janri Ingliz adabiyotida oldinroq paydo bo'lgan va tasvir ko'lami O'zbek adabiyoti namunalariga qaraganda ancha keng. Xurshid Do'stmuhammad «Bozor» romani orqali o'zbek adabiyotini yangi janr bilan

boyitishga xizmat qilgan va bu asarda antiutopiyaning bir qancha elementlarini ko'rishimiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES)

1. Хуршид Дўстмуҳаммад «Роман». «Янги аср авлоди», 2021й.
2. Jorj Oruel «1984». Karim Bahriyev tarjimasi, «Ofset print» MCHJ bosmaxonasi.
3. G.M.Mansurjonova «Xurshid Do'stmuhammadning «Bozor» romanida ramz va timsollarning ahamiyati». FarDU Ilmiy xabarlar 2022y.